

Bokser Misses-Liwerant, Judit. "Latin American Jewry. End of the dream?" [Hebrew], en Sergio DellaPergola y Amos Yovel (eds.), *The President Study Forum on World Jewish Affairs*. Jerusalén, The Hebrew University of Jerusalem, 2007, pp. 27-37.

ORCID: orcid.org/0000-0003-4766-1335 (Judit Bokser Liwerant)

RESUMEN / ABSTRACT:

El trabajo analiza la condición de las comunidades judías de América Latina a partir de su inserción social, su ordenamiento comunitario y sus proyectos culturales. Se analizan sus principales tendencias de desarrollo así como las crisis económicas, sociales y políticas que en las últimas décadas han impactado la vida en la región.

Desde una perspectiva comparativa, en la cual el foco del análisis fundamental son los casos de Argentina y México, se estudia la dinámica de configuración y reconfiguración e estas comunidades así como las transformaciones en su perfil.

The article analyzes the profile and dynamics of Jewish life in Latin America from the perspective of the social incorporation, organization and cultural projects of the communities. The economic, social and political crisis that in the last decades have impacted life in the region are analyzed highlighting their specific influence on Jewish life. Thus, from a comparative perspective, in which the focus of the analysis are Argentina and Mexican communities, the reconfiguration of these communities as well as the transformations in their profile are extensively studied.

בית הנשיא

חוג נשיא המדינה לתפוצות

סדרה ב' תשס"ו, 2003-2005

- יהודי אמריקה הלטינית: האם סופו של חלום?
- יהודי חבר המדינות העצמאיות: בין תחייה לטמיעה
- יהודי ארצות הברית: מגמות ואתגרים
- תמורות בקהילת יהודי צרפת
- יהודי דרום אפריקה החדשה: בעיות וציפיות
- יהדות איראן ופזורתה
- יהדות מרוקו ופזורתה

המכון ליהדות זמננו ע"ש אברהם הרמן – האוניברסיטה העברית בירושלים

תוכן העניינים

- 7 נשיא המדינה: הקדמה
9 סרג'ו דלה־פרגולה: פתח דבר
- יהודי אמריקה הלטינית: האם סופו של חלום?
15 גרעון שמעוני: דברי פתיחה
17 חיים אבני: החלום של יהודי אמריקה הלטינית טרם פג
יהודית בוקסר ליברנט: יהדות אמריקה הלטינית –
27 האם סוף החלום?
38 מאוריסיו ולטר: הערך העיקרי כיום הוא ההישרדות
41 נשיא המדינה: דברי סיכום
- יהודי חבר המדינות העצמאיות: בין תחייה לטמיעה
47 סרג'ו דלה־פרגולה: דברי פתיחה
49 צבי מגן: קהילות יהודיות בהתהוות
58 מרדכי אלטשולר: מה צופן העתיד ליהודי חבר המדינות?
67 מיכאל צ'לנוב: השערות על עתיד יהודי חבר המדינות
74 נשיא המדינה: דברי סיכום
- יהודי ארצות הברית: מגמות ואתגרים
83 סרג'ו דלה־פרגולה: דברי פתיחה
סטיבן כהן: הדרך לחיזוק הקולקטיביות של יהודי
87 ארצות הברית
94 מלקולם הונליין: תזמורת אחת ובה כלים רבים
107 נשיא המדינה: דברי סיכום
- תמורות בקהילת יהודי צרפת
117 סרג'ו דלה־פרגולה: דברי פתיחה
119 אריק כהן: קהילה יהודית דתית ברפובליקה הצרפתית

- 128 חיים מוזיקנט: יהודים ברפובליקה הצרפתית – זמן לשאלות
 139 נשיא המדינה: דברי סיכום

יהודי דרום אפריקה החדשה: בעיות וציפיות

- 147 סרג'ו דלה-פרגולה: דברי פתיחה
 149 גדעון שמעוני: תודעת זהות אתנית עמוקה
 יהודה קיי: יהודי דרום אפריקה נוכח הגירה מואצת
 156 והתגברות הדתיות
 166 נשיא המדינה: דברי סיכום

יהדות איראן ופזורתה

- 173 סרג'ו דלה-פרגולה: דברי פתיחה
 175 דוד מנשרי: תולדות יהודי איראן על קצה המזלג
 188 השמאט קרמן צ'אצ'י: תולדות יהודי איראן – סיפור ייחודי
 193 נשיא המדינה: דברי סיכום

יהדות מרוקו ופזורתה

- 201 סרג'ו דלה-פרגולה: דברי פתיחה
 הראשון לציון, הרב הראשי שלמה עמאר: היהדות במרוקו
 203 זכתה לשורשים בזכות גדולי התורה
 207 חיים סערון: סוד הקסם המרוקני
 משה עמאר: מועצת רבני מרוקו – מופת לאיחוד הלכות
 217 בעידן המודרני
 224 שמעון שטרית: תרומת יהדות מרוקו לחברה ולדמוקרטיה
 228 אנדרי אזולאי: יהדות של שלום וכבוד הדדי
 סרג' ברדוגו: קהילה התורמת לעם היהודי הרבה
 233 מעבר לגודלה
 237 רוברט אסרף: יהודי מרוקו שוחרי שלום ובעלי גאווה יהודית
 239 נשיא המדינה: דברי סיכום

יהדות אמריקה הלטינית - האם סוף החלום?

יהודית בוקסר ליברנט

נשאנו באים לדון בשאלת החלום של המהגרים היהודים, שהגיעו ליבשת, מצטיירת תמונה המורכבת מארכעה חלומות או מחלום אחד רבי-ממדי, שניתן להציגו כתלכיד הכולל את הממד האישי כלכלי, הממד הקהילתי, הממד האמנציפטורי והממד הציוני, חלומות, תכניות וציפיות שונים התפתחו במדינות השונות של היבשת, חלומות אלה נעו בין שני קצוות - מארגנטינה כארץ יעודה עד מכסיקו כתחנת מעבר או יעד לא מצופה, היום, כרי להשיב על השאלה על תוקף החלום, עלונו להתייחס, הן למציאות שהתפתחה והן לזמן שחלף, ועל כן הממד האוטופי של החלום מתפוגג, בחלקו בגלל הישגים אמיתיים או מוהשיים ובחלקו עקב הבטחות שלא התממשו.

המאחד והמפריד בין הקהילות היהודיות

הרשו לי להדגיש את הרביגוניות של המדינות והקהילות השונות ביבשת, המקבל כיום חשיבות מיוחדת, אומנם המאחד הוא משמעותי, אבל המפריד בין הקהילות היהודיות, אף הוא גורם מכריע לאור המאפיינים המגניים של חברות הרוב ולאור תהליכי השינוי הפוקדים את היבשת. אני כורעת לסיכון שבהצגת יריעה רחבה המתיימרת להתמודד עם השינוי הפנימי של החיים היהודיים, אך לאור השאלה המוצגת לפנינו גישה כזו מתבקשת.

נבואנו לאפיין את המגמות והתמורות שהתפתחו באמ"ש בעשורים האחרונים, דומני שיש להתייחס תחילה אל תהליכי השינוי המטביעים את חותמם על הזירות השונות בהן מתנהלים חיי היהודים.

אפשר לחגור תהליכים אלה כקוד הגלובליזציה אשר הוא רב ממדי, ומורכבת כתחומים שונים: כלכלה ומדינה, חברה וזרנות,

הפועלות באינטראקציה תהליכי הגלובליזציה מתפתחים בזירות שינוי – הלאומית, המקומית, האזורית-יבשתית והגלובלית. תהליכים אלה אינם אהדים ומתפתחים בצורה שונה ולעיתים מנוגדים במרחב ובזמן. בתוך עולם החולך ומתאחד נשמרים השוני וההטרוגניות. אחד הביטויים המובהקים לכך הוא יחסי הגומלין המתפתחים בין שינויים פוליטיים וכלכליים ביבשת בעשרים השנים האחרונות. בהקשר של אמלי"ט ניתן להציג את היחסים הללו כפרדוקס. החל משנות השמונים, היבשת עברה תהליכי המוקרטיזציה – חברות הנפתחות כלפי העולם הרחב וכלפי פנים במישור של הכרה בפלורליזם תרבותי מוסדי ופוליטי. שאי אפשר להסבירם בלי להתחשב בהשפעת הגורמים החיצוניים הנובעים משינויים גלובליים. אולם, שינויים אלה היו מלווים בתמודות כלכליות שהובילו לליברליזציה של השווקים אך בו בזמן גם לירידה כוללת של רמת החיים, ירידה בהכנסות, מיתון, אבטלה, התיתעסוקה, וצמיחתה של כלכלה בלתי פורמאלית כמענה לחולשות מקרוכלכליות.

הממד הכלכלי

אחת ההשלכות העיקריות של תמורות אלו היא גידול מימדי העוני והעמקת אי השוויון. על פי נתוני הספ"ל-CEPAL לשנת 2002 מחצית האוכלוסייה באמלי"ט נמצאת מתחת לקו העוני. 5 אחוזים מהעשירון העליון מכלל האוכלוסייה נהנה מ-25 אחוזים מסה"כ ההכנסות; בו בזמן ש-30 אחוזים מהעשירון התחתון נהנה מ-7.6 אחוזים מההכנסות. פירוש הרבר הוא, שלתהליכים הכלכליים של הגלובליזציה היה מחיר חברתי כבד – דחיקה לשוליים החברתיים והציבוריים של מגזרים שונים ובעיקר בקרב המעמד הבינוני וצמיחתו של עוני מסוג חדש. כתוצאה מכך אנו ערים לחוסר יציבות ולתסיסה חברתית פוליטית הבאה לידי ביטוי בהופעתן של דפוסי אלימות חדשים ותנועות חברתיות חדשות.

השלכותיה של תופעה זאת משתקפות בצורה שונה הן בחברות והן בקהילות היהודיות ביבשת. הן נעות לפי היקף המעמד הבינוני, מיקומן

של הקהילת בזירות החברתיות והלאומיות, יכולת התמרון של הגורמים השונים בכל מדינה ויכולת ההסתגלות של היהודים לתנאים השונים. שתי רוגמאות מנוגדות אם כי לא היחידות הן ארגנטינה ומכסיקו.

יהודי ארגנטינה התאפיינו כציבור המשת"ך למעמד הבינוני בחברה בעלת מעמד בינוני משמעותי. למרות חסרונו של מחקר מקיף, עפ"י סקרים קהילתיים ניתן לומר שבשנות השמונים, 75 אחוזים מהאוכלוסייה היהודית התמקם במעמד הבינוני. מעל 50 אחוזים של הגברים ו-30 אחוזים של הנשים עסקו במפעלים בינוניים וועירים. למעלה מ-25 אחוזים מהאוכלוסייה היהודית המועסקת, היה מורכב מבעלי מקצוע עצמאיים. ברם, התמונה היום הינה שונה: העוני החדש מקיף שכבות ומגורים שונים של הקהילה. עפ"י אומדן של שנת 1999 מספר האנשים הפונים לארגון קהילתי בבקשת סעד הוא כ-18,000 נפש. כיום ההערכות הן גבוהות הרבה יותר. במובן זה ניתן לומר שהחלום שהתבסס על מוביליית חברתית הקשורה הן להתפתחות מקצועית והן להתגבשות מסחרית ותעשייתית הגיע לסופו.

במכסיקו לעומת זאת 73.7 אחוזים מהיהודים משתייכים למעמד הגבוה והבינוני הגבוה – באוכלוסייה הכללית רק 8.3 אחוזים מיוצגים בשכבה חברתית זאת, בו בזמן שכ-5 אחוזים של היהודים משתייכים למעמד הנמוך – לעומת 63 אחוזים מקרב האוכלוסייה הכללית. השפעת המשבר על הקהילה הייתה מצומצמת יותר. בשנת 2002, קרוב ל-1,000 יהודים – שהם מהווים 5 אחוזים מסך כל היהודים – קבלו סיוע ישיר מגורמים קהילתיים, מדובר בתופעה של עוני מבני, שכן העוני החדש המאפיין את יהודי ארגנטינה נמצא בשוליים, אף על פי כן, ההשפעה הישירה של המשברים הכלכליים, החל משנת 1982, מתבטאת בנידול באחוז המקבלים תמיכה (13 אחוזים) בצורה של שירותים שונים.

בראיה כוללת, מבחינת החלום האישי הכלכלי, אותם המוני הפועלים ובעלי המלאכה והסוחרים מחוסרי המקצוע שהגיעו ליבשת הן לדרום אמלי"ט והן למדינות אינדיאמריקה הן מעבר מהפכני כפול

שלא הצליח להתבסס במלואו. הראשון התרחש כבר באירופה – מפרולטריון וציר בודגות מיושנת וענייה, לפרולטריון מתפתח ולרבים חדשים ומשם למעמד בינוני משגשג במסגרת של מערכת משקית השואפת למודרניות. המהגרים היהודיים שהגיעו ליבשת מצאו שוקים מתפתחים בדרכים שונות. בו בזמן שבדרום היבשת מצאו אפשרות להשתלב כלכלית לחברות המתפתחות בכוח ההגירה, במדינות אינדואזיאטיות מצאו, כיתר המהגרים האירופיים, הודמניות רבות להתקדמות כלכלית מהירה. בדרכי התגשמות שונות, ההתבססות הכלכלית והמוביליות החברתית אפיינו את האוכלוסייה היהודית ביבשת, אשר הייתה חשיפה למשברים מחזוריים. ברם, תהליכי הגלובליזציה העכשוויים פועלים להגבלת התבססותו של מעבר זה. יתר על כן, אי השוויון ביבשת אף הוא מתבטא בריבוד הכלכלי הפנימי של הקהילות היהודיות. אם כן, שתי הדוגמאות הקוטביות שהצגתי מצביעות על מגמת מנוגדות של התגשמות ההלום האישי הכלכלי. תהליכי המקרו שפוקדים את היבשת בשנים האחרונות הגבירו את הסימפטומים המשבריים. התפשטות התופעה של העוני היהודי בקרב קהילות אמל"ט משפיעה לא רק על החיים של היהודיים אלא גם על החיים הקהילתיים.

הממד הקהילתי

עניין זה מוביל אותנו לממד השני של החלום, שהוא בניית חיים קהילתיים. הוא היווה מניע מרכזי של היוזמים הציבוריים להתארגן כדי לספק את הצרכים של המתגרים ליבשת, הן צרכים חומריים והן צרכים רוחניים תרבותיים. הלומם של יהודי אמל"ט התחבר בתקופת ההתגבשות לדימוי של קליטת הגירה ובינוי מוסדי. חלום זה, בציר עיקרי של בניית החיים היהודיים, הוביל להתארגנות ולבנייה מוסדית אשר היוו מקור לזהות ומרחב מהותי להכוונת הפעילות הציבורית. ההישגים היו מרשימים. אומנם, במציאות העכשווית של הגירה שלילית התמונה המצטיירת ברוב מדינות היבשת היא של קהילות מצטמקות. גם במישור זה מצטיירת תמונה רב גונית. ארגונינו מסמלת דגם של התרופפות קהילתית כעוד שמכניקו מציגה דגם של ריבוי מוסדי על

רקע של מאזן דמוגרפי הבנוי על נידות של יהודים צפונה וקליטת יהודים מדרום היבשת.

בארגנטינה בתחילת שנות השבעים היו קרוב ל-300,000 יהודים וכיום החערות נעות בין 190,000 ל-197,000 יהודים. כברזיל מ-140,000 ל-98,000 כיום. אורוגוואי וצואלה וקולומביה איבדו אחוזים משמעותיים של האוכלוסייה היהודית בזמן השנים האחרונות. אל סלוודור, אקוודור, פרו, ופרגוואי מצביעות על מגמה דומה או אף חריפה יותר.

בממד הקהילתי. אף בו התרחשו תמורות כסווח הבינוני והקצה. קהילות שונות עומדות היום מול שינוי בסדר עדיפות המרגיש את הסעד. אך בקונסטלציה אחרת מאשר כימי ההגירה הראשונים. ביטויים של סולידאריות ועזרה הדדית מטעם גורמים קהילתיים מרכזיים מצטרפים לפעולות של סעד ביוזמת גורמי צדקה שונים. תמונה זו מערערת את המודל עצמו של ההיים הקהילתיים - כפרויקט וכמציאות. אמנם, גם במישור זה התמונה הקהילתית שונה. מהבחינה של השתייכות למוסדות קהילתיים ישנוי בולט עוד יותר - במכסיקו היקף ההתארגנות הקהילתית הוא 91 אחוזים, בעוד שבארגנטינה היקף ההתארגנות הוא רק קרוב ל-50 אחוזים.

אולם, קהילה נבנית כתהליך היסטורי ברצף של המשכיות ושברים. בשני העשורים האחרונים ניתן לראות את הניסיון הכולל של הבניית היום קהילתיים בהתאמה לנסיבות המשתנות. ניסיונות אלו בחלקם היו מתוכננים ובחלקם היו ריאקטיביים ולא תמיד יעילים. דוגמה מובהקת לכך, המסמלת יותר מכל את החלום של יהדות אמליט הוא החינוך היהודי.

החינוך היהודי

החינוך בקרב יהודי אמליט הווה יסוד מרכזי סביבו וענודו תו מיות העתיד והתנהלו פולמוסים רעיוניים, תרבותיים ופוליטיים. מערכת גתי סגר יומיים ביבשת הקיפה בעבר בין 60 ל-70 אחוזים מהילדים והנוער בנילאי 3-17. מערכת זאת אף היא השתנתה בהתאם לנסיבות

השלטת כלכלה ניאורליברלית במסגרת של משטרים שירשו מסורת של התמסדות הלקית וגרעון של מדיניות ציבורית. החינוך היהודי, כמו כן, משקף את תהליכי קבלת ההחלטות של מנהיגות קהילתית. ארגנטינה שהייתה המובילה במוסדות החינוך והכשרת מחנכים, לא הצליחה לחולל שינוי מבני לצורך הסתגלות למציאות החדשה ולמשבר. דוגמה לכך, היא סגירת 10 בתי ספר משנת 95 עד היום. מבחינת אוכלוסיית התלמידים בבתי הספר כיום היקף ההשתתפות הוא כ־40 אחוזים, המשקפים ירידה משמעותית. מתהילת שנות ה־80 הניסיונות להתגבר על סימני מצוקה ומשבר תוך כדי תכנון אסטרטגי ורציונליזציה של המשאבים, לא הצליחו להוביל לניכוש מדיניות חדשה המסוגלת להתמודד עם אתגרים משתנים.

בעוד שקהילות ברזיל וצילה מראות שיעורים יציבים – אם כי נמוכים – יותר במערכת החינוך היהודית, הרי שבמכסיקו אחוז הילדים בבתי הספר היהודיים עלה בשנים האחרונות עד להיקף של כ־90 אחוזים. תופעה זו מוסברת לא רק ע"י היעדר אלטרנטיבה של חינוך ציבורי, אלא גם ע"י נקיטת מדיניות ציבורית המצביעה על היכולת הוולונטרית להתגבר על הקשיים בימי משבר. פיתוח מערכת מלגות משמעותית, הסכמים בין מוסדיים – כולל מעורבותה של מדינת ישראל – הם גורמים המסבירים את המגמה הזו במכסיקו.

דפוסי המנהיגות היהודית משתנים בקהילות ובזירות אחדות מתבצעים תלופי דורות, על פי מודל של פרדמטיזם ויעילות ושל אחריות מהודשת בקהילות אחרות, משבר האמון במנהיגות הבוא לא רק לערעור סמכותם האישית של המנהיגים ולהחלפתם אלא גם לשינוי קוד המנהיגות ואופי התנועות המצמיחות אותם. אני עדים כיום לניתוק בין הממד הפוליטי-ציבורי לבין הממד הרוחני-ציבורי. דימוי העסקן השתנה. השאלה הניצבת היא האם הממד הרוחני ציבורי הינו תחליף או אמצעי לשיקום האמון ברמות קהילתיות.

חיי הדת

בהקשר הזה עלינו להצביע על שינויים שחלו בחיים הדתיים של יהודי

היבשת. הן כמרכיב של זהות והן כמרכיב של התארגנות. אסתפק בהצגת שתי נקודות המטחישות תופעה זו.

1. חזירתה של התנועה הקונסרבטיבית כמודל ראשון שמגיע לאמל"ט החל משנות ה-60, לא מיהדות אירופה אלא מיהדות ארצות הברית. הדגם האמריקאי המבוסס על מרחב הקיום של בית הכנסת לא היווה זירה משמעותית בעיצוב הזהות היהודית ואפיון החיים הקהילתיים. מסגרות החינוך הפורמאלי ותנועות הנוער העוסקות בחינוך הבלתי פורמאלי היוו זירות מרכזיות לאפיון זה. אומנם בתהליך ההסתגלות של התנועה הקונסרבטיבית לתנאים המקומיים, בית הכנסת קיבל אופי קהילתי מובהק תוך השתלבות בחיים הקהילתיים ושל חברת הרוב. הקמת סמינריו רביניקו יצרה היצע של מנהיגות רבנית צעירה - 70 בוגרים המספקים היום 41 רבנים באמל"ט ו-15 בארצות הברית. הניידות הגיאוגרפית מבטאת לא רק מחסור בהודמנויות עבודה ביבשת אלא גם תופעה חדשה של מוביליות אזורית-גלובלית הנעה מהדרום לצפון.

2. התפשטותה של נוכחות תנועת הברד ביבשת עם הקמת מרכזים הן בקהילות גדולות ויציבות והן בקהילות קטנות. בסך הכל משרתים באמל"ט 59 רבני ברד-בברזיל 20, בארגנטינה 33 ב-40 מוסדות. במכסיקו לעומת זאת, הנוכחות של הברד הינה שילית, על אף שקיימים 48 בתי כנסת, בתי מדרש כוללים וישיבות שמתוכם 29 נוסדו ב-25 השנים האחרונות. מתוכם קיימים 24 כוללים כש-14 מהם שייכים לעדה החלאבית.

במקביל לנטיות הללו, תהליכי הגלובליזציה מצביעים על מתח מתחדש בין זהויות קבוצתיות על לאומיות וזהויות פרטיקולריסטיות המחזקות את הדת לא רק כקוד מוסרי אלא גם כעוגן השתייכות וסדר חברתי. דה-סקולריזציה היום פירושה חזרת הדת לזירה הציבורית. תהליכים אלה מקבלים משנה תוקף על רקע הצורך בבנייה מחדש של המרקם החברתי וכו בזמן מבטאים את השינויים שחלו הן במדינת ישראל והן בעולם היהודי הרחב.

אך כיום, אנו עדים למגוון רב של מוקדי הזדהות במסגרת תהליך

מתמיד של הבנייה. פילוג והרכבה מחדש של הצירים הנורמטיביים. התרבותיים והארגוניים. במציאות מורכבת בה מצד אחד קיימת הדגשה של היחיד ומצד שני מתחזקת החשיבות של החשתיכות הקבוצתית. בין האתגרים העומדים הזום מול החיים היהודיים תופסת מקום מרכזי יכולת השילוב בין תהליכי ההפרטה של הזהות היהודית לבין החיים הקהילתיים. במקביל. בדינמיקה של שווה-שונה. יהודי אמל"ט מבטאים במשורים רבים, היפוש אחר הגדרות חדשות שזהותם קיבוצית ולאומית. הספרות היהודית מהווה זירה משקפת לחיפוש זה. בניסתה של יצירה זאת אל הקורפוס הספרותי הלטינו אמריקאי מתבצעת תוך כרי הדגשת ההטרונגניות המבדילה ומגשרת בין היצירה הלאומית היבשתית לבין היצירה היהודית.

הדרישה לזכות השוני, והלגיטימיות של הפרטיקולארי, הפכו לנחלתם של עשרות סופרים וספרות יהודיים ביבשת. יצירתם מעידה על תסיסה תרבותית. ואף על ניכור במקרים רבים כלפי ההתארגנות הקהילתית, תופעה שאינה בלעדית לאמל"ט. החזרה לשורשים והניסיון לשוב לחלומות אוטופיים הביאו לחיזוק הכמיהה אל העבר. התוויות הטראומטיות שעברו היהודית ביבשת – במיוחד בארגנטינה לאור הפיגועים שהיו בשנות ה-90 וביטויים חדשים של אנטישמיות – חיזקו את תודעת ההישרדות המאפיינת את החיים היהודיים לאורך ההיסטוריה. תודעה זו ניוונה הן ממושג הגלות והן ממושג הטריטוריה – ארץ ישראל. מעניין לגלות מהו המאחד ומהו המפריד בין היצירה היהודית העכשווית לבין הספרות היהודית בתחילת התגירה ליבשת. הרי נושאים כגון הארץ היעודה או אתגרי ההסתגלות לחברה החדשה, ביטאו מאז מתח הנוגע להמשכיות הגלות.

דימניקה זו של חיפוש אחרי זהות מצביעה על הממד השלישי של החלום, החיפוש אחרי הופש ושוויון זכויות והשינויים שחלו בו. החלום האמנציפטורי מורכב מהיבטים שונים. מהיבט משפטי-חוקי אשר הביטח שוויון זכויות ליהודים ביבשת, מיכולתם של היהודים לממש את זכויותיהם ולהגיע לעמדות מפתח בכלכלה, במדע ואף בפוליטיקה, ומיכולתן של החברות והתרבויות ביבשת להתמודד עם השוני והשניות

ולתקנות לגיטימציה למיעוט היהודי. ממד זה שופך אור על הרב נוניות של היבשת ועל התמורות העמוקות שחלו בשנים האחרונות. גם במדינות אינדו-אמריקה אשר זהותם הלאומית נבנתה על בסיס המרכיב האתני וגם במדינות אידו-אמריקה אנו עדים למעבר להבניית זהות מדינית המבוססת על ערכי הדמוקרטיה והפלוורליזם. מעבר זה מתבטא במידות גוברות של השתתפות יהודית בזירה הציבורית פוליטית. לכן על אף שבקונטקטים בהם המשטר הדמוקרטי לא הצליח להתגבר על הגורמים הלאומנים האנטישמיים והניסדית שלהם החלום האמנציפטורי באמליט השיג את מטרתו.

חלום הרעיון הציוני

מימד זה מוביל אותנו אל אחד המוטיבים המרכזיים המאפיינים את חלומם של יהודי אמליט - חלום הרעיון הציוני יארגון החיים הקהילתיים על בסיס זיקה לרעיון זה. ליהדות אמליט, הציונות סיפקה מקור הזהות, ציר התארגנות ומוקד של לגיטימציה. מרכזותה של מדינת ישראל השתקפה במישור החינוכי תרבותי וגם במישור הפוליטי. הן בחיים הפנים קהילתיים והן ביחס לחברת הרוב. יהדות אמליט נרתמה למאמץ למען הקמתה ובנייתה של מדינת ישראל. הציונים הצליחו להטביע חותמם על חיי הקהילות, בנו הגמוניה תוך אימוץ של מגוונים חדשים ותוך ניהול תחרות קשה עם כוחות מתנגדים. כיבוש הקהילות קיבל חשיבות לאור מרכזותו של הממד הארגוני, הבניית הקהילות ומיסודן. התנאים בחברת הרוב פעלו ככוחות ממריצים. לאור המציאות הלאומית במדינות אמליט ואף בקונטקסט של הישגי האמנציפציה, מרכזותה של ישראל שימשה כמוקד להכוונת אנרגיות ציבוריות.

במבט היסטורי כתוצאה ממלחמת ששת הימים ובמהלך שנות השבעים תודעת מרכזותה של מדינת ישראל היוקה את התפיסה של תלות הדדית בין ישראל והתפוצות והדגישה את החיבט של חינוך החיים-קהילתיים בכל מדינה. במישור זה אנו מגלים פדוקס: מעניין: לכאורה תודעת המרכזות של מדינת ישראל אמורה הייתה להוביל

למימוש הציונות המגשימה, אולם בפועל, היא המשיכה את הכיוון של עבודת ההווה וחזב החיים הקהילתיים באשר הם. על פי ההבחנה הידועה של פרופ' גדעון שמעוני נוצרה באמ"ט דינמיקה של מרכזיות מהותית אשר עם הזמן נעה לכיוון נסיכתי - קוניונקטוראלי. נוכחותם של קרוב למאה אלף יהודים יוצאי אמ"ט במדינת ישראל מעידה על הצלחת המרכזיות המהותית. עם זאת, ברור שהמניעים לעלייתם השתנו משך הזמן ושכיחם המניע הבולט הוא נסיכתי.

הרחבת הציונות לסקטורים חדשים הביאה איתה טשטוש גבולות ההתארגנות הציונית ואף הובילה לגמישות אידיאולוגית במרחב הקהילתי. הישגי הציונות קיבלו ביטוי בממדים שונים של החיים היהודיים ביבשת, החל מהתארגנות מוסרית, טיפוח מערכת החינוך ועד לעלייה.

בעולם גלובלי בו מוקדי המשיכה להגירה על רקע סיבות תועלתניות הם רבים, ישראל הייבשת להתחרות על לבבותיהם של יהודי אמ"ט תוך הבלטת הערך המוסף המהותי של קיומה, לאור תהליכי הגלובליזציה, המושגים "מרכזו" ו"פריפריה" מקבלים משמעויות שונה, המזמינה ראייה רב מוקדית. בנייתה של דיאגנוזה ציונית במאה ה-21 דורשת הבנה של שותפות רב משתתפים הפועלת בקונטקסט מורכב, כמו כן, דרושה אחריות משותפת בקביעת מדיניות שתתמודד עם האתגרים הקשים הנובעים ממצאות בה שרויה יהדות אמ"ט כיום. מצוקתה לא מבטלת את הערך המצטבר של החינוך היהודי ציוני ושל תפיסה תרבותית, ההטפה לפלורליזם ושילוב היהודים בחברות הרוב ביבשת מתפתחים במקביל לשאיפה למרכזיות מחודשת של מדינת ישראל, אשר תוכניה הרוחניים לא מבטלים את תנאי המצוקה, מגמה זו מצביעה על חיפוש ערכים משותפים אשר יבטיחו יצירה רוחנית תרבותית כתנאי הכרחי להמשכיות. מקומם של ישראל והרעיון הציוני מוגדרים היום במסגרת תהליך מתמיד של הבנייה, פילוג והרכב מחדש של הזהות היהודית. תהליך אשר לא בהכרח מוביל להחלשת הזהות אלא דווקא לדרכים חדשות של התבטאות.

לאור הניתוח הנ"ל, ברור הוא שהערכת החלום של יהדות אמ"ט

ותוקפו דורשת ראייה כוללת של הממדים השונים ממנו הוא מורכב. התמונה שמצטיירת לפנינו מצביעה על כגמות מנוגדות המשקפות את התמורות ביבשת ומשליכה, בהיבטים מרכזיים, על מצבן ונטיותיהן של הקהילות היהודיות בתפוצות.